

SCRIPTA BELLICA LITVICA
SAECULUM XX

Zīle nesa kara vēsti

**Arnis
Kohs Jumītis**

Zīle nesa kara vēsti

Aizmirstie karavīri –
latviešu strēlnieku priekšteči
un citi latviešu karavīri
Lielajā (Pirmajā pasaules)
karā (1914–1918)

821.174-94
Ju 130

Grāmatas atbalstītāji
Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas

Aizsardzības ministrija

Zemnieku saimniecība "Paegli"

Izdevumā izmantoti attēli no Arņa Koha Jumīša personiskā arhīva.

Arnis Kohs Jumītis

ZĪLE NESA KARA VĒSTI

***Aizmirstie karavīri – latviešu strēlnieku priekšteči
un citi latviešu karavīri Lielajā (Pirmajā
pasaules) karā (1914–1918)***

Apgāda Zvaigzna ABC vadītāja VIJA KILBLOKA

Projekta vadītājs *Valdis Klišāns*

Redaktors *Guntis Kalns*

Korektors *Evija Stikute, Zinta Stikute*

Mākslinieciskais redaktors *Eduards Groševs*

Maketētāja *Irēna Kivliņa*

Grāmatas dizaina un vāka autors *Eduards Groševs*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 6, Rīgā, LV-1010.

Red. Nr. S-1287

Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Arnis Kohs Jumītis, 2024

© Izdevums, mākslinieciskais noformējums, Apgāds Zvaigzne ABC, 2024

ISBN 978-9934-32-488-8

Aši, aši zīle dzied

Aši, aši zīle dzieda
Stalla spāres galinā.
Tec, māsiņa, klausītiesi,
Kādu vēsti zīl atnes.
Zīl atnesa tādu vēsti
Būs brālami karā iet.
Tec, māsiņa, dārziņai,
Pušķo brāļa cepurīt.
Dziedādama appušķoja,
Raudādama pavadij.
Neraud gauž, man māsiņa,
Gaidi mājās pārnākam;
Ja tu mani nesagaidi,
Sagaid manu kumeliņ.

Pār deviņas vasariņas
Attecēja kumeliņš,
Attecēja kumeliņis,
Smilšaināmi kājiņām,
Smilšaināmi kājiņāmi,
Zvaigžņu dekis mugurā.
Vaicā māsa kumeļami:
Kur palika jājējiņš?
Tur palika jājējiņis,
Kur krīt vīri kā ozol.
Zobentiņus sārtiem krāva,
Kaudzēm meta cepurīts.
Tur tek liela asins upe,
No kauliemi tiltu tais.
Mīlā Māra pāri gāja
Drebēdama, trīsēdam.

(Latviešu tautasdziesma)

Veltīts maniem senčiem –
Lielā (Pirmā pasaules) kara dalībniekiem –
Albertam Koham,
Rūdolfam Jumītim,
Jānim Jumītim,
Leonīdam Trostiņskim,
Kārlim Druseikam
un tētim Andrejam Druseikam (1930–2024).
In Memoriam.

Ievads

“Kaut kāda nolādēta muļķība Balkānos būs dzirkstele jaunam karam Eiropā” – šis 19. gadsimta beigu Vācijas impērijas kanclera Oto fon Bismarka pareģojums izrādījās pareizs. 1914. gada 28. jūnijā serbs Gavriilo Princips Bosnijas pilsētā Sarajevā nogalināja Austroungārijas kronprinci Franci Ferdinandu. Karš, kura priekšnojautās Eiropa dzīvoja jau vairākus gadu desmitus, nu bija kļuvis par īstenību. Tas bija pirmais visaptverošais globālais militārais konflikts, kurā piedalījās 40 pasaules valstis; ar dažādu intensitāti šis karš norisinājās visos kontinentos. Kara rezultātā pasaulē sabruka četras līdz tam varenas impērijas: Krievija, Vācija, Austroungārija un Osmaņu impērija, līdz ar to mainot pasaules karti. Pasaule pēc šī kara vairs nebija tāda kā agrāk...

Kara sekas bija baismīgas: četros kara gados krita aptuveni 17 miljoni cilvēku un vairāki miljoni cilvēku kļuva par invalīdiem. Eiropu pārplūdināja bāreņu, atraitņu un bēgļu straumes. Vecajā kontinentā plosījās holeras un sifilisa epidēmijas. Tomēr kara sekas bija arī jauna Eiropas ģeogrāfiskā karte: sabrukušo impēriju vietā radās vesela plejāde jaunu valstu, to skaitā arī tā, kuru sauc par Latviju.

Pirmā pasaules kara šausmas skāra arī Latviju. Nebija nekādu šaubu, ka toreizējā Krievijas Impērijas nomale jeb zeme, kura ietilpa trīs krievu kroņa guberņu teritorijās, pilnā mērā izbaudīja to postu, kuru atnesa divu ķeizaru armijas, vairākus gadus no vietas šeit karojot. Vēl neredzētas bēgļu straumes, sociālās, ekonomiskās jukas, trūkums, slimības, epidēmijas, bads – ar pilnām tiesībām no mūsdienu skatupunkta šo laiku mēs varam saukt par tumšo periodu mūsu vēsturē. Karš jau nevar būt nekas gaišs un pacilājošs – tā to pasniedz tikai ar apsēstu ideju pārņemti diktatori un citi plānprātīgi ļautiņi...

Taču vēsture nekad nemēdz būt vienīgi melnbalta. Pareizāk sakot, par melnbalti pasniegtu vēsturi mēs esam dzirdējuši visus padomju okupācijas gadus, kad mūs padomju ideoloģija, it sevišķi stāstot par kariem, “baroja” ar pseidovēsturiskiem stāstiņiem par “mūsējiem” un “sliktajiem”. Turklāt “mūsējie” visi bija tikai cēli un varonīgi, bet “sliktie” – vieni vienīgi nelieši un nodevēji. Vēsture ir iekrāsota dardedzes krāsainībā. Un tāpēc arī, runājot par Pirmā pasaules kara Tumšo laiku, mēs šajā karā Latvijai un latviešiem varam saskatīt arī Gaišo laiku un izstāstīt Gaišos stāstus...

Vienu no šiem stāstiem lasītāji varēs izlasīt, atšķirot šīs grāmatas lappuses: tas ir stāsts par latviešu karavīriem, par tiem, kas sāka karot sveša ķeizara armijas karavīra mēteļos, bet pabeidza ar sarkanbaltsarkanām zīmotnēm uz savas armijas formas tērpa, izcīnot pašu zemei un tautai brīvību un savu valsti.

Visi zina stāstu par latviešu strēlnieku bataljoniem (un vēlāk – pulkiem) Krievijas ķeizara armijā. Šis stāsts mūsu vēsturē ir pamatīgi iztīrīts. Taču ļoti maz ir runāts par to, ka Krievijas imperatora armijā latviešu strēlnieku vienībās dienēja tikai neliela daļa no tajā iesauktajiem latviešu tautības karavīriem. Latvieši dienējuši visā plašajā Krievijas Impērijā: Gvardes korpusā, robežsardzē, sauszemes, gaisa karaspēkā, jūras kara flotē, zemessardzē, krievu ķeizara personiskajā apsardzē, pat kazaku daļās, musulmaņu nacionālajās vienībās, žandarmērijā un paramilitāros formējumos. Vai par to mēs zinām? Jā, ir atsevišķi akadēmiski pētījumi par latviešu karavīriem Krievijas armijā, tomēr nevar noliegt, ka tā vēl ir gana neizpētīta un gana patukša lapa mūsu valsts un tautas vēstures kopējā mozaīkā. Tieši Pirmajā pasaules karā iegūtais rūdijums latviešu

karavīram ļāva vēlāk uzvarēt, jau cīnoties par savu valsti Neatkarības karā (1918.–1920. gadā), tas ļāva izveidot savas valsts bruņotos spēkus – vismaz brīvvalsts pirmajos gados lielākā daļa Latvijas armijas virsnieku korpusa bija nākuši no krievu ķeizara dienestā rūdītiem kaujiniekiem, turklāt daudzi no viņiem nebija dienējuši latviešu strēlnieku vienībās. Daļa no šiem cilvēkiem vēlāk piedalījās arī Otrajā pasaules karā – jau nākamajā globālajā militārajā konfliktā, kurā diemžēl arī bija ierauta mūsu Latvija un mūsu tauta un kurā šiem cilvēkiem bija jākaro jau dažādās frontes pusēs – bieži vien vienam pret otru.

Par to stāsta vēsturnieks un liels militārās vēstures pētnieks Arnis Kohs Jumītis. Šis ir jau ceturtais

viņa izlolotais un izstāstītais stāsts par latviešu vīru karagaitām dažādos laikos un dažādu varu karavīru mēteļos. Šoreiz – par latviešiem Pirmajā pasaules karā un ne tikai par neapšaubāmi slavenajiem latviešu strēlniekiem, bet par visiem latviešiem un Latvijai piederīgiem dažādu tautību karavīriem, kas ar asinīm pirka savu brīvību un beigās izloloja savu valsti.

Grāmatas teksts nepretendē uz akadēmiska pētījuma statusu, tomēr šis A. K. Jumīša izstāstītais stāsts ir ievērības cienīgs, lai būtu ieliekams kā vēl viens bruņakmens Latvijas vēstures lielajā izpētes ceļā. Lai lasītājiem sekmīgs šis iepazīšanās ceļš!

Juris Ciganovs, Dr. hist.

“Lai velns viņus rauj, šos latviešus! Kaut reizi viņš sadusmotos un satrauktos [...] citi kareivji steidzas šaut, cik var biežāk [...] tomēr šāvienu troksnis nedaudz apslāpē bailes [...] bet šis noguļas ķēdē un [...] mērķē gluži kā mācību šaušanā. Toties šāvēji, jāsaka, viņi visi ir pirmklasīgi [...] un vēl, ļoti grūti piespiest viņus atkāpties. Ne pagrūst nākas viņu, bet apstādināt.”¹

¹ Aleksandrs Kuprins, krievu rakstnieks un virsnieks – Lielā (Pirmā pasaules) kara dalībnieks. No *Русское слово*, 1914, 29 сентября. (Cit. pēc *Прибалтийский край и война*. Петроград, 1914, с. 232).

Pateicības

Kad es sāku rakstīt šo, nu jau ceturto Latvijas militārās vēstures sērijas “*Scripta Bellica Lettica*” grāmatu, atsākās, šķiet, tikai nesen jau reiz notikušu tehnisku un sadzīvisku ķibeļu, negaidītu pārsteigumu, notikumu strauju pavērsienu, vilšanos, negulētu nakšu, nokavētu ģimeņu pasākumu, sponsoru un citu labvēļu medību, finansiālu koliziju, satriecošu atklājumu un sazin kādu vēl norišu nebeidzama spirāle. *Déjà vu!*

Mana ģimene atkal un atkal piecietā visu šo “brīnumu” straumi, un tuvinieku sniegtais atbalsts un izpratne bija izšķirošais, lai šī grāmata ieraudzītu dienasgaismu. Paldies, Margita, Magda-Marija, Nil un Ingus! Mūžīgi būšu jūsu parādnieks!

Esmu pārliecināts, ka ir gandrīz neiespējami uzskaitīt visus tos specifiskos, tradicionālos un pat tīri ikdienišķos veidus, kādos daudzi jo daudzi jau no iepriekšējo grāmatu tapšanas procesa zināmi cilvēki sniedza man palīdzīgu roku (viņiem piepūlējās arī jauni atbalstītāji) – K. Gerhards, S. Čākure, J. Kalniņš, E. Kalniņš, M. Esterkins, [A. Buks](#), J. Ciganovs, D. Poziņš, L. un J. Jumīši, I. Žukovskis, [A. Druseiks](#), A. Feldmanis, E. Kitaičiks, G. Grīnbergs, M. Mednis, I. Dzelve, E. Kārklīņš, S. Jumīte, M. Zirnite, I. Šmite, I. un I. Jumīši, E. Rusānovs, A. Plaudis, A. un G. Ulmaņi, I. Zālīte, V. un R. Zariņi, A. Baumanis, G. Ginters, A. un G. Šimkusi, A. Stūrmanis, A. Stenclavs, V. Landratovs un daudzi citi.

Patiesa cieņa un pateicība viņiem visiem!

Taču ir daži cilvēki un kolektīvi, bez kuru izpratnes un atbalsta mūsdienu apstākļos, kādos tapa šī grāmata, es nevarētu paveikt iecerēto. Tā kā desmitiem arhīvu, muzeju krātuvju, simtiem visdažādāko fondu, interesentu kopu un biedrību, privāto kolekciju vietņu un interneta grupu vizuālie (zīmējumi, grafikas, litogrāfijas), rakstiskie, dokumentālie materiāli un fotogrāfijas ir digitalizētas un pieejamas visos iespējamajos formātos interneta bezgalīgajās dzīlēs, tad darbs ar “kompi” kļūst noteicošais, un šeit aiz katra peles klikšķa uzglūn

neskaitāmi vīrusi un citi virtuālie “vampīri”, bet datortehnikas “dzelži” mēdz sākt dzīvot savu dzīvi vai lūst, jo tie dabiski noveco.

L. Murjānis ir tas cilvēks, kas veica gluži vai varoņdarbus, apkalpojot un pat reanimējot manu datorsistēmu, rūpējoties par visu, kas saistās ar darbu internetā un tajā iegūto materiālu apstrādi un sagatavošanu publicēšanai.

Otrs labdaris ir D. Šulcs, kurš jau tradicionāli risina periodiskas finansiālas kolizijas, nodrošinot mana darba nepārtrauktību un īpaši unikālu latviešu karavīru zīmējumu tapšanu. Paldies viņiem abiem!

Būtu dīvaini, ja es neveltītu vissirsnīgākos pateicības vārdus brīnišķīgajam Apgāda Zvaigzne ABC kolektīvam un īpaši V. Kilblokai, V. Klišanam, G. Kalnam, I. Kivliņai un citiem.

Lai arī apstākļu sakritības dēļ biju spiests risināt samilzušas problēmas, kas negatīvi ietekmēja darbu pie topošās grāmatas, istajā brīdī nāca Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas finansiālais atbalsts, palīdzot atrisināt šīs problēmas un veiksmīgi pabeigt darbu. Izsaku pateicību ministram un visiem šīs iestādes atbildīgajiem darbiniekiem! Vēl es veltu vissirsnīgākos pateicības vārdus vienam sirds cilvēkam – ar spilgtu uzņēmēja talantu, radošo enerģiju un apburošu šarmu, plašu pasaules uzskatu apveltītai personībai, kura lūdza neminēt tās sniegto būtisko atbalstu. Pildu solīto un, zinot, ka šis cilvēks lasa manas grāmatas, sūtu savu pieticīgo paldies. Grāmatas sākumā ir veltījums maniem senčiem no tēva un mātes puses, kuri Lielajā karā tika ierauti šajās likteņa dzirnavās. Daudzi no viņiem ir krituši, un noskaidrot viņu vārdus man nav izdevies. Klusa piemiņa viņiem visiem, un paldies vectētiņam Albertam Koham. Mārtiņš Luters ir teicis “ka es te stāvu un nevaru citādi”, un es arī nevaru citādi – nevaru nerakstīt. Rakstīju, rakstu un rakstīšu par latviešu karavīru kara gaitām laiku lokos. Lai šī grāmata ir piemiņa viņiem visiem – zināmiem un nezināmiem. Mūžīga piemiņa un pateicība!

Mēnestin(i)s,
karavīr(i)s
Tecēj' dienu,
tecēj' nakti.

Autora priekšvārds

Kad es raugos sava vectēva Alberta Koha fotogrāfijās, īpaši tajās, kas uzņemtas 20. gadsimta sākumā un Lielā kara gados, vienmēr domāju, kā tas bija – doties uz iesaukšanas punktu un pieteikties armijā (krievos, kā tolaik teica). Mans vectēvs to izdarīja (pēc uzpleciem melnbaltajās fotogrāfijās ir grūti pateikt, vai tie ir brīvprātīgā jeb savvaļnieka uzpleči). Pats vectēvs par to nelabprāt mēdza stāstīt, jo vecāamma, mani saudzējot, neļāva. Vienīgi paretam uzziņāju šo to par kara hospitāli, virsnieku ballītēm un šampanieša dzeršanu ar žēlsirdīgajām māsiņām, par vācu spicajām bruņucepurēm ierakumos, pa kurām aviobumbu trūkuma dēļ meta ar rokasgranātām un pat laukakmeņiem un citiem smagumiem, un tas viss vienmēr tika papildināts ar lielu “ierakumu” humora devu. Tolaik klausījies pavirši un bez īpašas intereses (ko šodien nožēloju), nesaprotot, ka tādā veidā vectēvs centās pieklusināt skaudrās atmiņas par šo asiņaino karu, kuras vēl daudzus gadus “vajāja” karavīrus. Vesela paaudze izgāja šos elles lokus.

Manā atmiņā palika šis tas par pilotu ikdienu, izlūkošanu, ievainojumiem un smagām slimībām – bet tikai kā zibšņi, uzplaiksnījuši mirkli, kā sasistas mozaikas lauskas.

Tagad zinu, ka “krievos” viņš devās brīvprātīgi, bet vēlāk tika ieskaitīts savvaļniekos, jo bija beidzis ģimnāziju, kara sākumā strādājis (dienējis) paramilitārā struktūrā kā radiotelegrāfists, nēsājis militāru uniformu, zobenu un bijis apmācīts lietot šaujameroci.

Vectēvs bija viens no tiem tūkstošiem Vidzemes un Kurzemes guberņu un Vitebskas guberņas latviešu pagastu vīru un jaunekļu, kuri devās karā

tad, kad par latviešu strēlniekiem neviens pat nesapņoja – devās Lielajā jeb Pirmajā pasaules karā, kuru historiogrāfijā dažādos periodos un valstīs dēvēja arī par Otro Tēvijas karu, Lielvalstu karu, Imperiālistisko karu.

Lielais karš nesākās negaidīts. Lielvalstu pretrunas brieda jau no 19. gadsimta 80. gadiem, kad Eiropā dzima jauna lielvara – Vācijas impērija. Pēc uzvaras karā pār Francijas Republiku (1870–1871) Prūsijas karalistes apvienotās vācu valstis, strauji attīstoties ekonomiskajam potenciālam, centās nostiprināt jaunās impērijas vietu pasaulē un iegūt savu daļu no “koloniālā pīrāga” Āzijā un Āfrikā. Prūšu gars un Krupa tērauds radīja pirmklasīgu armiju, kas bija gatava risināt jebkādus starptautiskus jautājumus ar spēku. Britu un vācu tālaika t.s. jūras spēku stiprināšanas maratonā (1898–1912) pārsvars noslējās vācu pusē.

Maznozīmīgi koloniāli militāri konflikti, reģionāli saspilējumi, drudžaina bruņošanās sacensība un reformas bruņotajos spēkos 20. gadsimta sākumā pastāvīgi uzturēja spriedzi visos kontinentos.

Konsekventi nostiprinājās Antante (*Entente cordiale*, 1904) un centrālo lielvalstu bloks (angliski *Central Empire* vai *Central Powers*, 1879–1914), bet briestošo revolucionāro krīzi Krievijas impērija cerēja dzēst ar mazu uzvarošu karu pār “dzeltenajiem makakiem”, kā tālaika prese, politiķi un daļa sabiedrības dēvēja japāņus. Pie viena tika risināti koloniālie un biznesa plāni Korejas pussalā. 1904.–1905. gada krievu-japāņu karš beidzās ar Krievijas sagrāvi un revolūciju, toties deva stimulu veselai virknei reformu bruņotajos spēkos, daļa no kurām tā arī netika pilnībā realizētas līdz pat 1914. gadam.